

Kormányválság - a gazdaságpolitika felől

Petschnig Mária Zita - Élet és Irodalom, 2004. augusztus 27.

A Medgyessy-kormány nem lett „strand-kormány”, mint ahogy azt a választások után az ellenzék jósolta, de nem is töltötte ki a teljes parlamenti ciklust, mert a koalíció pártjai elvesztették a bizalmukat a párton kívüli kormányfőben, ami új kormány felállítását teszi szükségessé. Hogy hogyan és miként zajlott le a személyi politizálási procedúra, azt idővel a nagyérdemű is megtudhatta. Ebben az írásban arra keresem a választ, hogy a politikától elválaszthatatlan gazdaságpolitika felől tekintve miért kellett Medgyessy Péternek idő előtt távoznia, és mi következik mindebből a jövőre nézve.

A kirobbant kormányválságnak egészen biztosan nem az az oka, amit Orbán Viktor állított, hogy ti. a gazdasági válság sodorta idáig a szoclib. kormányzást. 2004 nyarán nincs gazdasági, nincs hitel-, nincs valutaválság. Nem szoktuk válságos helyzetnek tartani azt, amikor két számjegyű ütemben növekszik az ipari termelés, az export és a beruházás, amikor a foglalkoztatás a versenyszférában emelkedik, az infláció csökkenő trendje jelezhető, amikor a forint árfolyama több mint fél éve masszívan erősödik – a nagyobb fizetési mérleghiány ellenére is –, amikor a befektetési bizalom megerősödésére hivatkozva a minap a jegybank is kamatot csökkentett, amikor az eladósodás üteme mérséklődik, a hitelfelvétel szerkezete javul, a tőzsde pedig száguldást mutat. Ez idő szerint így jellemezhető fő vonalakban a magyar gazdaság.

Ma elmondható az, ami egy évvel ezelőtt még nem, hogy jobb állapotot mutat, mint amikor a Fidesz-MPP átadta a kormányrudat. A külső konjunktúra segítségével és a szigorúvá váló költségvetési és jövedelmi politikával sikerült visszaterelni a fenntartható növekedés pályájára, arra, amelyről a 2002. évi választási kampányban a politikai erők kisiklatták. Ha viszont a megingatott gazdaság stabilizálásában és jobb növekedési feltételeinek megteremtésében a Medgyessy-kormánynak szerepet tulajdonítunk – és ez nem vitatható –, akkor még inkább elgondolkodtató a kérdés: miért kellett Medgyessy Péternek távoznia.

Sajnálatos módon nem tartalmi kérdések heves vitájában sülyedt el a kabinet, nem a közigazgatási, az oktatási, az adó- vagy az egészségügyi reform kérdéseiben való egyet nem értés okán vonták meg bizalmukat a koalíció pártjai. Sajnálatos módon, mert ez esetben érdemi kérdésekről folyt volna a polémia, tudatosítva széles társadalmi körben is a megoldandó feladatokat. De Medgyessy Péter bicskája nem az egészségügy átszervezésébe, az államigazgatás karcsúsításába, vagy a veszteséges cégek felszámolásába/privatizálásába tört bele.

Tulajdonképpen nem is tört bele semmibe. Hacsak nem tekintjük ennek legutolsó kormányátalakító döntését, ami nélkülözött mindennemű koncepciót azon túlmenően, hogy a kormányfő a saját pozícióját kívánta megerősíteni. Az ilyesmire szokták azt mondani, hogy „vihar egy biliben”, vagyis komolytalan. Ám ez esetben mégis ez vált komollyá, utolsó cseppé a pohárban, ami alkalmat adott arra, hogy a koalíciós pártok együtt és egyszerre fogalmazzák meg azt, ami bűvópatakszerűen korábban már terjedt: Medgyessyvel 2006-ban biztos a bukás, amit a nem túl távoli múltból az uniós választás empirikusan is alátámasztott.

Medgyessy Péter ugyanis – nem csupán önfejtől vezérelten – a 2006. évi választások szempontjából a forrástermelés/elosztás tekintetében a lehető legrosszabb ritmusú kormányzást folytatta. Ezért különböző indítékú elégedetlenségek keletkeztek és torlódtak egymásra, s megoldásukra a regnáló miniszterelnök személyében nem láttak esélyt. Viszont semmilyen szempontból nem volt olyan válságos a helyzet, hogy a miniszterelnök párterő nélkül is folytathatta volna a kormányzást, mint tette ezt – sikeresen – 1989 nyaratól Németh Miklós.

A rossz ritmusra állás az elején kezdődött, amikor Medgyessy Péter nem készített leltárt az átvett üzletről. Talán, mert úri ember nem kutakodik a másik múltjában, talán, mert az övében meg kutakodtak, és a legitimációs deficitet a száznapos program adományaival vélte ellensúlyozhatónak. Talán, mert a szocialista pártnak mindennél előrébb való volt akkor Orbánék heves támadásaival szemben a szavahihetőség bizonyítása. Talán ez mind együtt generálta a fatális hibát, ami minden későbbit meghatározott. Ha ugyanis a tények szintjén bemutatják az öröklött, riasztó gazdasági helyzetet, amiről az országlakóknak fogalmuk nem volt, akkor esély lett volna másféle indulásra. Arra, hogy a kormány a programjában lefektetett gazdasági irányvonalat kövesse, s ne az ellenzék csapdájába kerülve viselkedjen úgy, ahogy azok diktálják. Ha Medgyessy Péter, mint megkérdőjelezhetetlen gazdasági szakértő bemutatta volna az üres kasszákat, a lemerített tartalékokat, az öröklött, rázúdított kötelezettségeket a gyorsuló ütemben csökkenő gazdasági teljesítményekkel együtt, akkor a jóléti rendszerváltás programja későbbre lett volna halasztható. Hivatkozhatott volna nyugodtan a világgazdasági recesszióra – mint ahogy Orbán Viktor ezzel tervezte indokolni, ismét kormányra kerülve, a szükséges megszorításokat. Be lehetett volna mutatni, mennyivel kedvezőbb feltételezésekkel számolt a választási program ahhoz képest, mint ami 2002 nyarán kirajzolódott. Rámutathatott volna a kormányfő arra is, hogy a 2000-ben elfogadott 2002. évi költségvetés számukra (mint ahogy mindenki számára) teljesen átláthatatlan volt, és annak lényegében minden sarokszáma elmozdult, vagyis nem volt mire építeni.

Mindez érthető lett volna. De nem a tények megértése, hanem a további szavazatszerzés motiválta a kormánypolitikát. Medgyessy Péter ahelyett hogy visszavett volna az ígéretekéből és az Orbán-kormány korábban bírált döntéseiből, még rájuk is licitált a száznapos programban és az önkormányzati választások előtti országjáró kampányban. A koalíciós partner mindezt szó nélkül tűrte, vagyis minden belső mértéktartás kiiktatódott.

Medgyessy Péter gazdaságpolitikusból politikussá lett, számára a prioritások megváltoztak. Tudta, hogy túlköltekezés folyik, hogy a legrosszabb szerkezetben nő az államadósság, de bízott abban, hogy mielőbb besegít majd a rendezésbe a külső élénkítés és az EU-csatlakozás. Ám miközben a külső segítség egyre távolodó reménynek tűnt, a növekedés belső alapjai megrendültek a fajlagos energia- és bérköltségek növekedése, a bedugult piacok, az egyre magasabb kamatláb, valamint a mind erősebbé váló forintárfolyam következtében. Megkezdődött a nagy cégek kivonulása, nőtt a munkanélküliség, romlottak a külső és belső egyensúlyi pozíciók.

A tényleges helyzet bemutatására a 2003. évi költségvetés vitája alkalmat adott volna, de a kormány nem kívánt élni vele. Tovább folytatódott a sikerpropaganda és csendes korrekciót készítettek elő, akárcsak 1999-ben az Orbán-kormány, hogy ne idegesítsék a lakosságot. A 2003. évi költségvetésben tehát volt korrekció, de nem ott szorítottak, ahol kellett volna, a háztartások jövedelem-felhasználásában, hanem az állami beruházásokat fagyasztották le; ez a kiigazítás kevésnek és vitathatónak tűnt.

A politikai kampány ebben a parlamenti ciklusban szerfelett elhúzódott, a kormány az áprilisi EU-szavazásra is tartalékolta. Az egyre növekvő hiátusokat ezúttal ugyancsak a Fidesztől koppintott recepttel gondolta megoldhatónak, amikor a jelen problémái helyett a jövő programjairól szólt, meghirdetve az Európa-tervet és további szolgáltatások ingyenessé tételét, ami az eladósodás növekedésének terhére vállalat expanziót jelentette.

Derült égből villámcsapásként hatott ilyen körülmények közt a választópolgárok számára június elején a kormány bejelentése a költségvetési kiadások faragásáról és a lakáshitelezés feltételeinek szigorításáról, amit az ellenzék azonnal népnyzó Medgyessy-csomagként kommentált. További zavart okozott a forint árfolyamsávjának eltolása, amit nem sokkal később 3 százalékpontos, jelentős jegybanki kamatlábemelés követett.

Mivel Medgyessy Péter megkérdőjelezhetetlen képviselője volt a gazdaságpolitika vezérlésének, senki nem volt abban a helyzetben, hogy helyette lépjen. Ám, hogy a kormányfő a politika felé fordult, a gazdaságpolitika „tárcája” betöltetlen maradt, és nem is volt kivethető semmiféle koncepció. Ékesen bizonyította ezt a nyár közepén megindult össznépi költségvetés-készítés is. Mindenkinek voltak többletköltési javaslatai, az SZDSZ is politikai ügyet formált a személyi jövedelemadóztatás elfogadott rendszerének megtartásához, hogy identitását a választók számára megerősítse. Így a 2004. évi költségvetést is sikerült elpolitizálni, a kormányfő csak a 3,8 százalékos GDP arányos deficithez ragaszkodott, ami a gazdaságpolitika fiskális elveként nemcsak kevésnek bizonyult, de decemberben össze is omlott. Megszorítás egyszer (a lakásépítés-vásárlás kedvezményeinek megnyirbálása), majd Draskovics Tibor pénzügyminiszteri kinevezésével másodszor, vagyis gyűlt a sértett belső tábor, de a korábban hangoztatott fejlesztési prioritás is csorbát szenvedett.

A magára hagyott rendszer rendezetlenség irányába történő elmozdulását látva a külföldi befektetők egyetlen percig sem hitték el, hogy a kormány olyan gazdaságpolitikát fog folytatni, ami lehetővé teszi a deklarált 2008. évi csatlakozást az euróövezetbe. A jegybank után a kormány hitelessége is meggyengült a pénzbefektetők körében, ami a forint késő őszi árfolyam-gyengülésében csapódott le. Minthogy ettől a jegybank veszélyeztetve látta a 2005 decemberére kitűzött inflációs cél teljesülését, megint túlreagált, és újabb 3 százalékponttal megemelte az alapkamatot, mintha a csőd szélére került volna a gazdaság.

Sokakban ekkor fogalmazódott meg a csalódásba torkolló kérdés: hogy juthattunk idáig, amikor az országnak a gazdasághoz igazán értő miniszterelnöke van. Csalódottságukat és kételyeiket Medgyessy Péter szaktudását illetően az is táplálta, hogy a Fidesz gazdaságkritikájának súlypontját ekkor az adósságállomány vitathatatlan megugrására helyezte át. A megfelelő válasz, a hibák beismerését is jelentette volna – tehát elmaradt.

Kétségtelen, hogy a kínálatélénkítő gazdaságpolitikát Medgyessy Péter esetében a jegybank már nem támogatta, és a központi bank árfolyam- és kamatpolitikájával indokolatlanul is beszorította a gazdasági cselekvés terét, de ez ellen is tudott volna a kormányfő tenni. A jegybanktörvény módosításával – ami egyébként szerepelt a kormányprogramban – a monetáris politikáról döntő Monetáris Tanácsban olyanok is szerepet kaphattak volna, akik nem leszűkítve értelmezték volna a központi bank feladatkörét.

Miután a kampányok nyomán kiengedett gyeplő visszavételére tett 2003. évi kísérletek elégtelennek bizonyultak, a gazdaságkiigazítás feladata 2004-ra csúszott át. Ebben az évben fizet igazán a társadalom a megelőző esztendő termelés oldaláról nem fedezett jólétnövekedéséért, a visszafogott jövedelemkiáramlásban, a magasabb adókban és a nagyobb infláción keresztül. Az ellenzék gazdasági bírálatának most már egyértelmű hivatkozási alapja van, és az átlagpolgár a relatív jólétvesztés okán is elégedetlen, nem ezt ígérték neki.

Az egyensúlyi pálya helyreállítására tett erőfeszítések nem párosultak azzal a tiszta kommunikációval, amelyből a választópolgárok megérthették volna, mi történt, mi történik velük. Ezért a külső befektetők meggyőzését szolgáló megszorítások mellett elmaradt az intézkedésekhez szükséges belső támogatottság megszerzése. A makrogazdasági sikerekkel való politizálás pedig egyre nagyobb ingerültséget váltott ki, mert a háztartások mindennapjaiban éppen hogy nem a felemelkedés jelei mutatkoztak. A teljesítetlenül és megmagyarázatlanul maradt ígéretek mind több lokális politikai feszültséget szítottak, és már az uniós választás előtt egybeterelték a szocialista párton belüli elégedetlenkedőket, akik új, baloldali társadalompolitika megfogalmazását követelték. Országos aláírásgyűjtésbe kezdtek, tanácskozásokat tartottak, ahol kiálltak a minimálbér drasztikus emelése, a megszorítások felfüggesztése, az 2010-es csatlakozást megcélzó konvergencia-program felülvizsgálata mellett, és lényegében a baloldaliságnak az állami újraelosztás növelésén keresztül történő

kifejezésre juttatását fogalmazták meg. A 2005. évi költségvetés elképzeléseit megismerve úgy találták, hogy az általuk képviselt társadalmi érdek teljesülésének legfőbb akadálya Medgyessy Péter.

De a koalíciós partner egyes képviselői is elégedetlenek voltak a kormányfővel, aki ellehetlenítette liberális identitásuk szélesebb társadalmi meg- és elismertetését, aki az állami paternalizmus eszméjének erősítésével gátolja a piacgazdaság fejlődését, aki megkésve és gyengén reagált a gazdasági kiigazítás szükségességére, és aki számúzte szótárából a reform kifejezését.

Az ellentétes irányú politikai-társadalmi elégedetlenséget végül Medgyessy Péter maga terelte össze egységes leváltó akarattá. A miniszterelnök abban bukott meg, amihez legjobban értett, a gazdaságpolitikában, mert úgy vélte, hogy el tudja politizálni a gazdasági kérdéseket. Nem tudta, mert nem volt jó politikus. Amihez értett, feladta, amihez nem, felvállalta. Mint politikus nem mérte föl jól gazdasági mozgásterét, a rövidtávú népszerűségi indexekre koncentrált az ellenzék által állított csapdában vergődve. Amikor kímélni akarta a társadalmat a rossz hírektől, lebecsülte annak szóértő tudását. Növelte, mert elfedte a bajt.

Amikor e sorokat írom, vákuum van a kormányzásban. Nem tudni, ki lesz az új miniszterelnök-jelölt. Csak azt tudni, hogy a Medgyessy Péter leváltásában egyetértésre jutó felek ellentéte az új kabinet felállítását követően kiújulhat az egymásnak ellentmondó identitások kizárólagos társadalmi elismertetésének igénye okán. A magyar gazdaság fejlődése szempontjából kulcskérdés, hogy fellazul-e az a szigorú jövedelmi és költségvetési politika. Ha az új gazdaságpolitika nem tudja a kormány hitelességét megerősíteni, akkor további kamatfelárral kell majd fizetnünk. A jegybanki kamatemelés viszont gúzsba köti a reálgazdaság fejlődését, növeli az adósságterhet, tehát a konvergenciaprogramot teljesítendő erősebb megszorításra kell sort keríteni a költségvetésben. Ha viszont visszavesszük a 2010-es euróvezeti csatlakozás Brüsszelnek bemutatott programját, az nemcsak további hitelességvesztés, hanem újabb lemaradás vállalása is a közép-európai országok körében.

Az új kormány sem kerülheti meg tehát a belső és külső érdekek Scüllája és Karibdisze közti áthajózást, mint ahogy annak a kérdésnek az eldöntését sem, hogy a gazdaságpolitikában az állami újraelosztás kap-e meghatározó szerepet, vagy pedig az állami, a csoport és az egyéni szerepvállalás újraértelmezése.